

SADRI MAKSUDİ ARSAL

Türk Tarihinin Telkinatı

Paris Üniversitesinde Türk Akvamı Tarihi Müderrisi Sadri Maksudî Beyin
14 Kasım 1924'te Ankara Türk Ocağı'nda verdiği bu konferans
Türk Yurdu Ocak ve Şubat 1925 sayılarında yayınlanmıştır

Büyük Emeller

Can Bey müstear imza ile Duma'da Milletvekili Sadri Maksudî'nin
Türk Yurdu Dergisi 30 Kasım 1911 tarihli 1. Sayısında yayınlanmıştır

Günümüzde kullanılmayan kelimelere bugünün kullanımları eklenmiştir.

Türk Tarihinin Telkinatı*

Bir milletin, bir ırkın (milletin) tarihi, o ırkın geçmişinde geçen olayların toplamı olmaktan çok o milletin, o ırkın tabiatının özelliklerine, yaratılışından gelen özelliklerine, ruh hallerine ve istikbâline ait telkinlerin kaynağıdır. Tarihin ehemmiyeti, onun bir dinamik sosyoloji olmasıdır. Eğer tarih ve tarihçilik ancak vak'anüvislikten ibaret olsa idi, tarih öğrenmekten doğacak sonuç ve kazanımlar pek sınırlı olurdu.

Bu takdirde tarih, katiyen milletler için bir uyanış sebebi ve ilham kaynağı olan bir ilim olamazdı. Asrımızda milletler için tarihin ehemmiyeti, onun millet ve ırkların istikbâli hakkında tahminler yapmaya, geleceklerine dair bir fikir edinmeye vasıta olmasıdır. Bunun içindir ki uyanış ve yenileşme devirlerinde bütün milletlerin tarihe ayrı bir ehemmiyet verdiklerini müşahade ediyoruz. Bu sebeptendir ki milletlerin tarihe ilgisi daima milletlerin en çok yaşamak ve yükselmek arzusuyla esinlendikleri ve en fazla istikbâl endişesine maruz kaldıkları zamanlar ortaya çıkmıştır. İstikbâlde ne olacaklarını bilmeyi istedikleri zaman milletlerin mazide ne olduklarını öğrenme arzuları doğar.

Milletler için tarih hissi ve istikbâl endişesi birbirinden ayrılmayan hislerdir,

Yirminci asır, iki üç asırdan beri gerileyerek 1919 senelerinde düşüşün en aşağı derecesine inmiş. Şimdi yükselmekte olan büyük Türk ırkının, Türk kavimlerinin uyanış ve yenileşme devri olacaktır. Dolayısıyla Türklük için cihan tarihinde yeni bir devir başladığı bu zamanda bütün mazimizi değerlendirerek istikbâlimizi tahmin etmeliyiz. Bugüne kadar geçen Türk mazisi ile bundan sonra gelecek devirler arasında büyük bir fark olacaktır. Bu fark Türklük tarihi için fevkalâde büyük ve mühimdir. Koca Türk ırkı bugüne kadar bütün zorluklara rağmen yaşamış ise, binlerce sene hayatta kalışı ve güçlenişinin başlıca kılavuzu nefsini koruma içgüdüleri olmuştur. Bundan sonra ise bu "içgüdü" nün yanına bir de "millî şuur" ve derin bir histen doğan "millî mefkûre" de zam ve ilâve olunacaktır.

Büyük Türk ırkı yeni bir yoldan yürümeye başladığı zaman ciddi bir surette kendini araştırmalıdır. Münevver bir nazarla hem mazisine bakmalıdır, hem de geleceğini takribî bir surette görmeye çalışmalıdır.

Tarih önceden yapılmış plânlar yolundan gitmez. Mamafih istikbâlin

---

* Telkinat: Telkin edilenler (Fransızca suggestion)

önemli hatları evvelden tayin olunmalıdır. Hedef belli olmalıdır. Medenî bir millet geleceği hakkında plansız yaşayamaz, yaşasa bile ilerleyemez. İstikbâl tasavvurları lâzımdır. İstikbâli tahmin için de mazinin bütün telkinlerini dinlemeliyiz. Bundan sonra Türk ırkı efradının her yaptığı, her hareket, millet ve ırk istikbâli nazarından ölçülmelidir. Türk'ün bekasını temine sevk eden ve ulaştıran her şey, her hareket, her teşebbüs her yenileşme câizdir, istenilendir, mukaddestir. Türklüğün gelişimine ve refahına engel olacak, gelişme ve ilerlemesine mâni olacak bütün hâller, bütün gelenekler, müesseseler zararlıdır, uğursuzdur, yıkılmalıdır, giderilmelidir. Eskiden, Türklüğü muhafaza ve ebedileştirmek bizden öncekilere ne kadar çetin olmuşsa bugünkü hayat ve istikbâl mücadeleleri içinde Türk ırkını yaşatmak, bu ırkın cihandaki şeref ve mevkiini muhafaza etmek evvelkinden yüz kat daha zor olacaktır. Türklüğün bugünkü ve istikbâldeki önder ve reislerinin vazifesi büyük ve mukaddes olduğu kadar da ağırdır. Eminim ki Türk halkının yanılmaz varlığını koruma hissi, millî şuur ve önderlerimizin dehâsıyla uyum sağlar ve birleşirse Türk ırkı kendini koruyacaktır. Cihandaki mevkiini kaybetmeyecektir, ezeli Türk ırkı ebediyen yaşayacaktır.

Dünyada 51 milyon kadar Türk ırkına mensup kişi mevcuttur. Bunların en büyük kısmı Orta Asya'da yaşamaktadır. On milyon kadarı Türkiye'de, geri kalanı da Hazar Denizi'nde, Volga taraflarındadır. On milyon Türkiye Türklerinden başka kırk milyon kadar Türk, yabancı milletler boyunduruğu altında yaşamaktadır.

Bugün Türk ırkı nüfusunun büyük bir bölümü Çin, Rusya, İran, Afgan, Romanya, Bulgaristan hâkimiyeti altında yaşıyor. Mazide her yerde hâkim konumda olan Türk ırkı bugün Türkiye'den başka her yerde mahkûm konumdadır.

Bu 51 milyonluk Türk kitleleri nedir?

Bugünkü Türk kavimleri parlak bir mazinin tükenme ve yok olmaya mahkûm artığı mıdır? Yahut istikbâlde hars ve medeniyet yaratacak kahramanlar mıdır? Türk milleti büyük bir ağacın düşmüş yaprakları mıdır yahut büsbütün inkişaf edememiş çiçekler midir?

Türkler nereden geliyor? Nereye geldi? Nereye gidiyor? Bu suallere objektif ve ilmî bir cevap aramanın zamanı Türkler için gelmiştir. Pek çok Türkler gibi ben de senelerden beri Türk mazisini öğrenmekle meşgulüm. Bu sayede Türklük ve onun geçmişi ve geleceği hakkında bir fikir edindim. Bu konferansta Türk tarihinin benzenizde yarattığı fikir ve mülâhazalardan bazılarını dinleyicilere anlatmak istiyorum. Türklüğün manevî merkezinde bulunduğum zaman, Türklük önderlerinin yakınında bulunmak şerefine nâil olduğum esnada Türk ırkı hakkındaki bu düşüncelerimin özetini sunmayı ilmî ve millî bir borç addediyorum. Fikirlerimi arz ve ifade etmeme cesaret veren hâl, bu fikirlere verdiğim ehemmiyetten değil meselenin kendi öneminden kaynaklanıyor.

51 milyonluk Türk kitlesi nedir? Türklük geçmişin mi geleceğin mi temsilcisidir? Bu suallere cevap vermeden evvel Türk tarihinin birkaç mühim telkinini özetleyelim:

Birinci Müşahede - Türk tarihi tetkik edildiği zaman bir tarihçi her şeyden evvel bir şey müşahede ediyor: Bu da Türk ırkının gayet kuvvetli hayatıyetidir, dinçliğidir. Tarihte hiçbir ırk Türk kadar büyük direnç göstermemiştir. Hayat şartlarının son derece olumsuz olmasına rağmen Türker'de nesiller itibariyle çoğalma hususunda istisnâî bir kabiliyet görüyoruz. Biliyorsunuz ki, bugünkü tabiat bilimleri de kabul gören bir teoriye göre her nebatî ve hayvanî türün tabii eğilimi bütün dünyaya yayılmaktır, yayılarak bütün dünyayı kaplamaktır. Türleri bütün dünyaya yayılmaktan alıkoyan şey türlerin aynı eğilimden ötürü birbirine karşı mücadelesidir. Beşeri cinsler içinde Türk nevi de diğer nevlerin (başka milletlerin) dehşetli baskı ve rekabetine rağmen bütün dünyayı değilse de büyük bir kısmını işgal etmeyi başarmıştır. Bugün Türklük hududu Gobi sahrasından Tuna nehrine kadar, Buz denizinden İzmir'e kadar, Sibirya'dan İran merkezine kadar yayılmıştır.

Engellere rağmen Türk ırkının bu surette yayılması bu ırkın, olağanüstü hayatıyetini, mucizevî doğurma ve çoğalma kuvvetini gösteriyor. Türklerin kuşaklarca çoğalma gücünü tahmin edecek olursak, cenk ve harp seferlerinde ölmüş Türk kahramanlarının adedi hakkında bir fikir edinmeliyiz. Bendenizin bir tahminine göre ancak tarihte bilinen, harplerde öldürülmüş, kahramanların adedi kırk milyondan fazladır. Türkler son iki bin sene içinde, en çok harbe mecbur olmuş bir ırktır. Bu kadar kayıp vermesine rağmen Türklerin bugün büyük ırklar arasında yer tutması ırkın doğurganlık gücü hakkında bir fikir veriyor olmalıdır.

Tarihten aldığımız birinci müşahede Türklerin olağanüstü bir yaşama ve çoğalma gücüne sahip olmalarıdır. Muharebelerde ölen Türklere Orta Asya'nın iklim şartlarından, iktisadî sebeplerinden ölen Türkleri ilâve edersek, bu ırkın çoktan soyu tükenmiş bir millet olmamasını, hayret edilecek derecede var olan hayatî kuvveti sayesinde olduğunu tasdik edersiniz.

Türk ırkı iki bin sene boyunca hem tabiat hem milletlerle olan mücadelesinden muzaffer çıkmış bir millettir.

İkinci Müşahede - Türk ırkındaki büyük bir çıkıp yayılma meylidir.

Bu da kısmen birinci özelliğinin neticesidir. Türkler birçok nedenden dolayı batıya ve güneye doğru yayılmaya meyil göstermiştir, Türklerin bütün harpleri, bütün tarihî mücadeleleri tahlil olunursa, hepsi güneyin verimli ve mutedil kıtalarında ırkın fazla nüfusuna vatan temin etmek uğrunda yapılmış olduğu görülüyor. Bu daimî güneye ve batıya doğru hareket, Türklerin siyasî ve harsî merkezinin daima değişmesine sebep olmuştur. Bundan da diğer büyük sonuçlar ortaya çıkmıştır.

Üçüncü Müşahede - Türklerin siyasi devamlılığıdır. Türklük tarihte birkaç defa siyasî istiklâlini tamamen kaybetmiştir. Siyaseten ölmüştür. Fakat Türklük her düşmeden sonra yine yükselmiştir, her öldükten sonra yine dirilmiştir.

Bu öldükten sonra siyasî dirilme bazen düşüşten birkaç asır sonra vâki olmuştur. Türklerde istiklâl fikri, kalıcı olma isteği, siyasî diriliş, daima ırkın alçalma ve düşüşün son aşamalarına eriştiği zamanlara tesadüf etmiştir. Diğer tabirle söylersem diyebilirim ki Türk mültecidir, istiklâlcidir (istiklaline düşkündür). Fakat Türkün millî hissini uyarması için, tehlikenin ona çok yaklaşması gerekir. Tehlikenin yakın geldiğini gördüğü zamanlarda Türkler büyük bir gayret ve fedakârlık göstermişlerdir. Fakat tehlike zamanında kendini kurtarmayı bilen Türk ırkı, tehlike geçer geçmez bu tehlikeyi unutmaya, istikbâli yine düşünmemeye büyük meyil göstermiştir. Tehlike senelerinden sonra gelen devirlerde Türklerde, daha doğrusu Türk büyüklerinde yine kabilevî, şahsî çekişmelere başlamıştır. Tehlike devrinde Türklerde büyük bir birlik, derin bir disiplin hissi müşahede edilmiştir. Sonra ise her kabile reisi müstakil bir hareket hattı seçerek Türklüğü dâhilî mücadelelere sevk etmiştir. Harpte tehlike zamanında birlik, sulhta ise birlik olamama, Türk ırkının doğasında gizemli sıfatlarından biridir. İtalyanca bir atasözü var: “Tehlikeden sonra ölüm korkusunu unutma” diyor. Türkler, bu atasözünün büsbütün aksine hareket etmişlerdir.

Geçmiş nesillerin bu husustaki kısa görüşlü olmaları şâyân-ı hayrettir. Tarih Türkleri bu zaaflarından dolayı birkaç defa cezalandırmıştır.

Dördüncü Müşahede - Türk ırkının, rehber, reis, kahraman doğurma gücüdür. Türk tarihinde dikkati çeken durumlardan biri de, Türk ırkının ihtiyaç duyulan tarihî dakikalarda daima kendi arasından kahraman çıkarabilmesidir. Türk tarihinde halk ve kahramanların rolü büyük bir mesele teşkil ediyor. Bendeniz muvaffak olursam bu meseleyi ayrı bir konferans şeklinde tahlil etmek niyetindeyim. Bugün şu kadarını söyleyebilirim ki, Türkler dünyada en çok reis yetiştirmiş bir millettir. Türk tarihinin büyük devirlerinin başlangıcında daima büyük bir siyasî veya askerî bir dâhi bulursunuz. Türk'te reisler, rehber ve kahramanlar hep halktan çıkmıştır. Tek bir örnek istisna olunursa büyüklük devirlerinde Türkler hiçbir vakit ecnebi bir reise itaat etmek istememiştir. Türk'ün büyük serdar ve rehberlerinin hepsi ırkın kendi içinden çıkmıştır ve daima halkta mevcut hislerin ortaya çıkışı şeklinde zuhur etmiştir. Büyük önderlerin ırkın siyasi eğilimlerine tercüman olarak muvaffakiyetler kazanması da, Türk halkının önderine karşı beslediği büyük hürmet ve itaat hissi sayesinde mümkün olmuştur. Gereğini hissettiği zaman Türk halkı canı yanarak büyük itaat göstermiştir. Bütün Türk tarihinde reislerin ortaya çıkışı yaradılışından gelen bir özelliğe sahiptir.

Beşinci Müşahede - Türklerdeki kanuniyet hissidir. Türkler, hangi asırda olursa olsun, hangi memlekette olursa olsun, muntazam kanunlara sahip olan devletler oluşturmuşlardır. Türklerin en eski zamanlarda tesis ettikleri devletler bile gayet açık bir kanuniyet hissine dayanırdı. M.Ö. teessüs eden Hiven-nu

Türklerinin devletinden bahsederken Çin müverrihleri “Onların bizim gibi cilt cilt kanunları yoksa da, hayat kaideleri mevcuttur.” diyorlardı. Eski Türklerden kalma en eski yazılardan birisinde (Orhun yazılarında) her şeyden ziyade "Töre" (Kanun)'den bahis olunuyor. Bir önderin büyüklüğünü ifade etmek istenildiğinde; "O adam millete töre verdi." deniliyor. Türk ırkının cihan tarihinde oynadığı rolün nedeni, dünyanın en çeşitli bölgelerinde dahi Türklük hâkimiyetinin yerleşmiş olmasının nedeni Türk ırkında kanuniyet hissini tabî olmasında aranmalıdır. Asırlarca Türk ırkının Asya’da hâkim bir ırk olmasının sebebi askerî maharetleridir diyenlere, evet, diyeceğiz. Fakat fethedilen topraklarda asırlarca yaşamalarının sırrı ise adalet ve kanuniyettir. Türk'te askerlik, fütuhatta muvaffakiyeti temin etmiş ise, kanuniyet de devletlerin tesisine ve bunların asırlarca devamına imkân vermiştir. Bu yasaya uyma hissi, Türk halkını disipline yönlendirmiş, önderlere ise nüfuz ve buyurma bakımından otorite bahşetmiştir. Romalılarda yasalara uyma hissi “Katı olsa da kanundur” şeklinde belirlemiştir. Türk'te ise kanun “Kanundur” (Yasaktır) şeklinde algılanır. Türk, kanununun katılığı hakkında muhakemeyi bile, küfür sayar. İtaatten ve yasaya saygı hissinden devletlerinde düzen (ordre) doğurmuştur.

Altıncı Müşahede - Türk önderleri memleket idaresinde doğma bir dehâ, büyük bir maharet, göstermişlerdir. Fakat bu maharet sırf idarî işlerle sınırlı kalmıştır. Milletın harsına, manevî ve iktisadî hayatına ait işlere ehemmiyet veren önder ve reisler pek nadir görülmüştür. Türklerin harsını yayma, himaye ve müdafaa babında Türk önderleri gayet ilgisiz kalmışlardır. Âdeta kaide olarak diyebilirim ki, Türk harsı büyüklerin himayesi olmadan doğmuştur, büyüklerin himayesi olmadan olgunlaşmıştır, nihayet bu himayesizlikten ötürü sönmüştür,

Türklerde devlet kurma ihtiyacı âdeta bir içgüdüdür. Bu his karıncada yuva tesis etmek ihtiyacı gibidir. Fakat tesis olunan bu devletlerde milli harsı yükseltmek, memleketin iktisadî refahını temin yollarını düşünmek zayıftır.

Önderlerin ve sülâlelerin millî harsa ilgi göstermemelerine rağmen, Türkler nerede birkaç asır oturdularsa orada bir yeni Türk harsı vücuda getirmişlerdir. Türk ırkı yüz sene asayişle yaşadı mı hars doğurmaya başlamıştır. Fakat çaresiz Türk ırkı pek nadiren yüz yıl rahat yaşayabilmiştir. Dünyada Türk tarihi gibi dalgalı, değişimlerle dolu bir tarih yoktur. Talihi Türk ırkı talihi kadar sebatsız, müteleyyin (hâlden hâle geçen), mütebeddil (değişken) bir ırk bilmiyorum.

Yedinci Müşahede - Türklerde ilim ve fen kuvvetlidir, yani dimağ kuvvetidir. Türk ırkının askerlikte ve idarecilikteki kabiliyetini herkes bilir, Türklerin düşmanları bile bunu kabul etmişlerdir. Fakat Türklerin ilim, fen ve tefekkür (düşünce) hususundaki istidadı bu vakte kadar kabul olunmamış bir hakikattir. Türkler bilimlerin ve fenlerin her sahasında kendilerini göstermişlerdir. Her ilimde birkaç Türk dâhisi yetişmiştir. Tarih bu örneklerle doludur. Tafsilâta giremeyeceğim. Malûmunuzdur ki meşhur Yunan filozofu Aristo, Ortaçağa kadar

bütün asırlarda beşeriyetin birinci üstadı "Muallim-i Evvel" sayılmıştır. Bu lâkap Aristo'dan sonra ancak bir hâkime verilmiştir. Bu da Ebu Nasr Farâbî'dir. Avrupalıların tabirine göre Arap âlimi el-Farâbî'dir. Bu Arap âlimi Türk'tür, Türkistanlıdır. Türkistan'ın İran'dan pek uzak şimali kısmındandır. İsmi Ebu Nasr Muhammed'dir, kendisi Turhan bin Uzlug oğludur. Bağdad'a geldiği zaman Arapçası gayet zayıf idi. Onun hakkında İbni Hallikân böyle diyor: "Vasale ilâ Bağ- dâde ve hüve ya'rifüllisane't - Türkiye ve iddete lügatin gayre'l-Arabiyyi fe-şeraa fi'l-lisani'ı - Arabî ve tealleme hü ve etkanehü gâyete'l-itkâni." ¹

Görüyorsunuz ki Farâbî Türk'tür. Bütün âlem tarafından beşeriyetin ikinci üstadı ismine lâyık addolunan adam bir Türk ise, Türklerde ilim ve bilime yeteneğin olmayışını kim iddia edebilir? Farâbî yalnız felsefe ve mantıkta değil zamanının bütün ilimlerinde birincidir. Ondan sonra gelen İbni Sînâ kendisinin Farâbî şâkirdi (talebesi) olduğunu itiraf ediyor. İbni Sînâ'nın da Türk olması muhtemeldir. Ahfadı Belh'den Buhara'ya hicret etmiş bir aileden doğmuştur. Delillerim kâfi olmadığı için İbni Sînâ Türk'tür, diyemem. Metodum delilsiz fikirler serdetmemektedir. Farâbî Türk âlimleri içinde zamanca, belki derecede birincidir. Fakat Türklük Farâbî'den başka sayılmaz derecede çok âlimler yetiştirmiştir. Matematik bilimleri arasında en zoru astronomi sayılır. Bu bilim Türklerin en sevdiği bir bilimdir. Türklerden bu bilim dalında birkaç büyük âlim çıkmıştır. Dünyada en büyük astronomlardan sayılan Türk, Timur'un torunu Uluğ Bey'dir. Medeniyet tarihinde Arap medeniyeti adında bir medeniyet mevcuttur. Fakat hakikatte Arap medeniyeti üç unsurun emeğinin sonucunda doğmuştur: Arap, Acem ve Türk. Bunlar içinde en çok hizmet edenler Türklerdir diyebilirim. Arap lisanını işlemiş en büyük dil bilimci olan Cevheri, Türk'tür. En büyük hadisçi Buharî Türk'tür. En büyük tabii ilimler mütehassısı Ferganî, Türk'tür. Tafsilâta girmeye konferansımın çerçevesi müsait değildir. Gösterdiğim örnekler Türk ırkının ilim kuvvetinin, dimağ kuvvetinin hiçbir ırktan aşağı olmadığını, belki üstün (fâik) olduğunu gösteriyor. Türk ırkının önemli güçlerinden biri de fen, ilim, dimağ kuvvetidir.

Sekizinci Müshade - Türklerin dinde açık görüşlülükleridir. Türk bakış açısından katiyen sıriyyât-perest (mystique) değildir. Türk maddî düşünen bir ırktır.

Türklerin teşkil ettikleri devletlerde her din hür olmuştur. Ne hükümette, ne halkta din hususunda taassup yoktur.

Eski büyük Türk önderleri ve hükümdarları, dincilere din ulemasına şimdiki hükümetlerin artistlere, güzel sanatlar ehline baktıkları gibi bakmıştır. Nasıl ki bütün Avrupa'da bir hükümet, bir zümre, artistleri diğer bir zümreye

---

¹ "Bağdat'a gitti. Türkçe ve Arapçadan başka birkaç dil biliyordu. Arapçasını ilerletti, onu gayet sağlam bir şekilde öğrendi."

tercih edecek kanun çıkarmaz. Bir grup artistlere, diğer grup aleyhine ayrıcalıklar vermezse, bizim Türk hükümetleri de din hususunda tıpkı o tarzda hareket etmiştir. Ne Türk halkında, ne de Türk hükümetlerinde dinî taassup yoktur. Avrupalıların yüksek medeniyet sayesinde ulaştıkları “dinde hürriyet fikri”, Türklerin çoktan bildikleri bir idare esası idi. Türklerin dünyaya çıkardığı hukukî müesseseler içinde dinde hürriyet de sayılmalıdır.

Türklerin büyük sıfatları, saydığım sıfatlara münhasır değildir. Bunlar en mühim sıfatlarıdır. Türk ırkının bu sıraladığım sıfatlarının hepsi müspet sıfatlardır. Irkın yükselmesine hizmet eden sıfatlardır. Hem hakikaten Türklük bu sıfatlar sayesinde büyümüştür. Türk'ten başka hiçbir millette bu sıfatların hepsi birden bulunmamıştır.

Burada mühim bir soru akla geliyor.

Türk ırkı bu kadar müspet sıfatlara sahipken, ne sebeptendir ki Türkler bugün dünyanın en büyük, en medenileşmiş, en yüksek harslı (kültürüne sahip) bir milletini teşkil etmiyor? Niçin bu şerefi Türkler eskiden Çinlilere, İranlılara ve Araplara; son asırlarda ise batılılara bıraktı? Bu kadar olumlu sıfatlarla öne çıkan, yoğun idareci, kanun ve hars doğuran Türk ırkı niçin zamanımızın birinci medenî ırkları arasında yer tutmuyor? Bu suale cevap vermek Türk ırkî psikolojisinin zayıf cihetlerini tahlil etmek demektir. Bu ağır bir vazifedir. Fakat yapılmalıdır. Hastalığını söylemeyen, ilaç bulamaz, diyorlar. Yaratılışından gelen kusurlarını, tarihî noksanlarını itiraf ve teşhis etmeyen millet de kurtuluşa erişemez, istikbâl yollarını temin edemez. Yapımızdaki noksanları ve bunlardan kaynaklanan tarihî hatalarımızı tahlilden evvel Türk ırkı tarihinin ana hatlarını hatırlayalım. Tarihe genel bir bakış, Türk ırkının bugün en büyük, en medenî, bir ırk olmamasının sebeplerinin tahlilini kolaylaştırır.

Türklerin asıl merkezinin Altay Dağlarının kuzeyi olduğu tahmin ediliyor. Tarihî devirlerde, Türklerin siyasî merkezi Kuzey Moğolistan'da Ötüken dağları ve Karakurum etrafında yerleşti. Birinci önderler burada ortaya çıktı, birinci olarak reisler burada millete itaat dersleri vermeye başladı. Kahramanlar ve önderler Türkleri buradan Çin'e sevk etmeye başladı. Fakat tâ en eski ve milat öncesi devirlerde bile, Türklerin batıda bulunanları da, bu siyasî merkeze tâbi idi. Altıncı milâdî asırda siyasî merkez Türkistan'a geçiyor. O vakit esas merkez İli ve Çu suları sahillerine yerleşti. Doğurganlık ve çoğalma kuvveti sayesinde Türkler daima batıya ve güneye yürüme şeklinde yayılma ihtiyacı hissediyor, İran'a hücumlarına başlıyor. Türkler uzak doğuda Çinlilere hasım olduğu gibi Türkistan'da da Türkler Sâsânî İran'ın rakibi, galibi oluyor. İslâmiyet, bir asır sonra zuhur etmiş olsa idi İran'ı Türkleşmiş ve Türk hâkimiyeti altında bulacaktı. İslâmiyet 7'nci asrın sonunda Türkistan'a ulaşıp olup sekizinci 8'inci milâdî asırda bu kıtada yerleşti. Bütün Türkistan Türkleri Müslüman oldu. Türkistan'ın İslâmiyet yayılmasından sonra Türklerin güneye ve batıya doğru fatihâne yürümesi birkaç zaman için durdu.

TÜRK TARİHİNİN TELKİNÂTI

II

“Cengiz kimdir? Muvaffakiyetlerinin sırrı ve sebebi nedir?” diye sorulan bir suale ben: “Cengiz gafil Türk önderlerinden büyük Türk birliği ülküsünü çalmış ve bu mefkure sayesinde büyümüş, dâhi bir Moğoldur.” diye cevap veririm.

Cengiz devletinde soy itibariyle Moğol olan halk yüzde beşi bile teşkil etmiyordu. Memleket içinde yüzde beşi bile teşkil etmeyen bir unsura itaat Türkler için büyük bir zül idi.

Bu esaret uzun müddet kabul olunacak bir hâl değil idi. Çünkü hanlarda, sultanlarda, beylerde sönsen bile, halk içinde hiçbir vakit sönmeyen millî gurur, millî fikir, Türklük hissinin Moğol istilâsını ortadan kaldırmak isteyeceği tabî idi. Hem bu hakikaten böyle oldu. İslamiyet’le karışmış olan Türklük hissi, elli altmış sene geçmeden Moğolları “Moğolluk” larından vazgeçmeye mecbur etti. Cengiz sülâlesi tahtlarını ancak Türkleşmek, İslamlaşmak şartıyla koruyabildi. Türkler onları Mecusîlikten, Moğolluktan vazgeçmeye mecbur etti.

Çin’deki Kubilay sülâlesinden başka bütün Moğol sülâleleri 13’üncü asrın sonlarında Türkleşti, İslamlaştı.

15’inci asırda Moğol sülâlesi yerine Türkistana Türk sülâleleri yerleşti. Küçük Asya Türkleri istiklâllerini tekrar kazandılar. Şarkî Avrupa’daki Cengiz sülâlesinin tebaaları olan Türklerin tesiriyle büsbütün Moğolluklarını unuttular. Altın Ordu Hanlığını kuran Batuhan bin Cuci Han sülâlesi en evvel Türkleşmiş sülâledir. Bütün Türklük üzerine yabancı bir millete zuhur eden bir dâhinin saldırısının sırrı, Türk önderlerinde millî şuurun olmayışındandı. Milletleri yükseltenin, nüfuslarının adedi olmayıp azîm ve birlik olduğunu Cengiz destanı açıkça gösterdi.

Bir ırk, bir millet efradı için millî şuurun ne büyük bir kuvvet kaynağı olduğunu, siz Küçük Asya Türkleri yakından yaşayarak öğrenmiş adamlarsınız. Büyük bir kudretle Küçük Asya’da ortaya çıkan millî şuur, millî bilinçlenme ve anlaşma sayesinde on milyon Türk bütün cihanı manen ve fiilen yenmiştir.

Türkler, millî şuur ve millî mefkure ile motive oldukları zaman yenilmez bir ırktır. Moğol sülâlesi tarafından Türklerin siyaseten birleşmesi, birçok zararlı birlikte millî şuurun uyanmasına büyük bir zemin hazırladı. Bu millî şuurun uyanmasından istifade ederek Türkleri Türk idaresi altında birleştirme fikri doğması tabî idi. Büyük Timur da bu mefkurenin bir hizmetkarı olmak istedi.

Timur'da bu fikir saf bir hâlde mevcut değildi, İslâm ve sûfilikle karışık bir hâlde idi. Fakat mevcut olduğu şüphesizdir. Timur bütün Türk dünyasını kendi hâkimiyeti altında birleştirmek istedi. Fakat yanıldı.

15'inci asırda, eski tarihî çerçevede -Cengiz reçetesiyle- Türkleri birleştirmek zamanı geçmişti. Garp Türklerinin Küçük Asya, Şarkî Avrupa Türklerinin Şark Türklerine itaat zamanı da artık geçmişti.

Timur Kıpçak Türklerini, Toktamış'ı ve Türkiye Sultanı Bayezid'i mağlûp etti ise de, Türklük bu zaferlerden bir şey kazanmadı. Bilâkis pek çok kaybetti. Timur'un galibiyetleri Türklük için bir tahribat oldu. Kıpçak Türklerinin istiklâline mezar hazırlayan Timur olduğu gibi Küçük Asya Türklerini de büyük bir tehlikeye düşüren bu Türk oldu.

Timur'un tecrübeleri gösterdi ki bütün Türkleri siyaseten birleştirmek imkânsız bir hayaldir, bu Türklük için gerçekleştirilmesi mümkün olan bir emel teşkil edemez.

Timur'un Bayezid, Toktamış mücadelelerinden sonra bir daha Türkleri siyaseten birleştirme tecrübesi yapılmadı.

Türklük birkaç kısma bölünerek yaşamaya başladı. Başlıca büyük Türk ülkeleri bunlar idi:

Türkistan (Şarkî ve Garbî)- Merkezi: Semerkand, Buhara ve Kaşgar.

Kıpçak (Bugünkü Şarkî Rusya)- Merkezi: Evvelâ Saray, sonra Kazan

Azerbaycan - Merkezi: Tebriz

Küçük Asya - Merkezi: Bursa, Edirne, İstanbul

Kazakistan (Türkistan ile Sibiryâ arasındaki stepler) Altay, Cenubî Sibiryâ Türkleri, şimalde Yakutlar.

Timur evlâdı zamanında Türkistan Türkleri gayet parlak bir hars devri geçiriyor, fakat 16'ncı asırda Şark Türklerinde düşüş ve gerileme devri başlıyor. Aynı zamanda Kıpçak Türkleri de düşüşe yüz tutuyor. Dahası, gerek Türkistan ve gerek Kıpçak Türkleri evvelâ birkaç hanlığa bölünüyorlar, sonra da bu hanlıklar birbiriyle daimî olarak harp etmeye başlıyorlar, birbirlerinin kuvvetini zayıf düşürüyorlar.

Türkistan'ın ve kısmen Kıpçak'ın siyasî tedennilerinin (duraklamalarının) başlıca sebebi dervişlik, sûfilik oldu. Vaktiyle dünyanın en parlak medenî merkezlerinden biri olan, mektep, medrese, rasathaneler ve kütüphanelerle dolu olan Semerkand, Buhara, Merv, Hive, tekkelerle kaplandı, ilimin yerini tarikat aldı, âlimlerin yerine sûfiler, tarikat reisleri oturdu. Bütün Türkistan geniş bir "sûfi"ler memleketi oldu ve memleket bir tekkeye dönüştü.

Medreselerin binaları kaldı ise de, din bilimlerinden başka fen okutulmadı.

Şarkın ümitsiz milletlerinin, Budist kavimlerin zihniyetinden doğmuş ne kadar efsanesi varsa, onu faaliyetten men edecek, hayattan vazgeçirmeye sevk edecek, gayesizlik telkin edecek, nihayet bir milleti gerilemeye ve çöküşe götürecektir ne kadar bâtil fikir varsa, hurafelere inanç varsa, tarikat mensupları bu fikirlerle Türk ırkının dimağını karıştırmaya, zihniyetini zehirlemeye başladılar. Birkaç yüz sene sonra tamamen başarılı da oldular.

Garbın tesiriyle yükselmekte olan Rus ırkı Türk yurtlarına göz dikmeye başladığı zaman şarktaki Türk yurtlarında gayret, faaliyet kalmamıştı. Millî şuur, millî gurur, büsbütün sönmüştü. Hakanlarda millî bir hedef, millî bir emel olmadığı gibi Türk halkına da unutturulmuştu. Bütün Türkistan ne Türk'tü, ne de hakikaten Müslümandı. "Ehl-i tarikat" idi. Meydanda ırk, millet yoktu. Bütün dünyada misli nadiren görülmüş sayısız tasavvuf cemiyetleri vardı.

Türk ırkının yücelmesine mâni olan halklar içinde, Şark Türklerinde 15'inci asırdan sonra oluşan dervişlik, sûfilik (ki İslâmiyet değildir, Brahman ve Buda dinlerinin İran dimağından geçerek Türklere ulaşan olan bir şekildir) sayılmalıdır.

16'ncı asrın ortalarından başlayıp 19'uncu asrın sonlarına yakın Kıpçak'taki ve Garbî Türkistan'daki bütün Türk hakanları Rusya çarlarının boyunduruğu altına girdiler. Evvelâ Kıpçak yurdundaki hakanlar, sonra Türkistan hakanları birbiri ardından Rus vilâyetleri oldular. Bunlardan Kazan Hanlığını (1552'de), Kırım ve Sibirya (1781'de) Hanlıkları takip etti.

Bunlardan sonra Orta Asya ve Türkistan hanlıklarının sırası geliyor.

Ruslar, buralara gelmeye başladığı zaman Türkistan fikren ölmüş, siyaseten düşmüş, toplum olarak ve ahlâken bozulmuş idi. Ruslar karşılarında bir millet yerine "mürîd"ler buldular. Bir taraftan garp medeniyetiyle donanımlı, yayılmak arzusundan ilham alan bir millet, diğer tarafta en büyük hedefi dünyadan vazgeçmek olan tarikat ehli. Bu iki kuvvet çarpışacağı zaman hangi tarafın galip geleceğini tahmin etmek güç bir mesele değildir.

19'uncu asırda tedricen bütün Türkistan ve step vilâyetleri Rusya hâkimiyetine boyun eğdi. Dünyada Türk ırkının yaşadığı ülkelerden ancak Küçük Asya bağımsız kaldı. Bu yöreyi Türklerin ne gibi fedakârlıklar sayesinde elde ettiklerini, bu coğrafyayı korumak için Türklerin ne kadar kurban verdiklerini ve ne kadar gayret sarf ettiklerini, siz burada hazır bulunanlar daha iyi biliyorsunuz.

Türk ırkının iki bin senelik mücadelesinden sonra kazanımı Küçük Asya'dır. Bu coğrafyada müstakil bir Türk yurdu vücuda getirmeyi ve bunu korumayı başarmıştır. Bu aslında tarihte örneği gayet az görülmüş bir başarıdır.

Fakat Türk ırkının büyük mazisine, mazideki ihtiraslarına, iki bin senelik faaliyetiyle, gayretiyle ve memleket teşkilindeki dehâsıyla mütenasip değildir.

Türk ırkının mazideki faaliyetleri ve muvaffakiyetleri ile bugün varılan netice arasında büyük bir nispetlilik mevcuttur. Türklerin bugünkü hâli tarihî tabiriyle mütenasip değildir.

Yukarıda saydığım bu kadar faziletlere sahip Türk ırkının bunca tarihî başarılarını neticesiz bıraktıran diğer sebepler mevcut olmasa idi, bugün Türkler dünyada hem siyaseten hem harsen (kültür bakımından) ırklar arasında aynı derecede yer alacaktı.

Türklerin iki bin senelik çabalarını başarısız bıraktıran nedir? Diri, sağlam, idareci, asker ve hars doğuran Türk ırkı, niçin eski Yunanlar gibi veyahut bugünkü İngiliz, Fransız, Almanlar gibi büyük, yoğun bir hars, yüksek bir medeniyet vücuda getiremedi? Türk ırkının, Türk tarihinin göreceli olarak başarısız kalışının sebepleri nedir?

Türk ırkının tarihini göreceli olarak başarısız bırakan sebeplerden bir kısmı Türk ırkının yaratılışında, seciyelerinde yapısında, ruh hallerinde aranılmalıdır; bir kısmı da dış şartlarda... Türklerin kültürel yükselişine mâni olan haricî şartlar ve hadiselerden bugün bahsetmeyeceğim.

Bu konferansta ancak Türklerin kültürel gelişmesine mâni olan faktörlerin, Türklerin tabiatına has olanlarından, yapısından, ruh hallerinden, doğal eğilimlerinden meydana gelenlerini tahlil edeceğim.

Türk ırkının tarihindeki çabaları ve faaliyeti ile bugünkü mevkiî arasındaki uyumsuzluğa yol açan hâllerin birkaçında bahsedeceğim.

Birincisi - Türk ırkının mütemadi (devamlı-ara vermeden) çalışabilme yeteneğinin bulunmayışıdır. Daha doğrusu alışmamış olmasıdır. Eski bir tabiri kullanırsak âdemi metanetidir (yılmama-dayanma gücüne sahip olmamasıdır). Türkler tarihin muhtelif devirlerindeki muvaffakiyetlerini, birleşen kuvvetlerine bir mecra aradıkları zaman, birdenbire ortaya çıkan şiddet ve kızgın hareketleri sayesinde kazanmışlardır. Türklerin gayreti, kuvveti daima tufan gibi sel olarak akmıştır, sonra birkaç zaman sonra büsbütün durmuştur. Hiçbir zaman bu gayret ölçülü olan, yavaş yavaş akan, daimi bir nitelik alamamıştır. Büyük teşebbüsler zamanında Türkler önlerine gelen bütün mânileri defetmek, bertaraf etmek hususunda harikulade bir kabiliyet, müstesna bir gayret göstermişlerdir. Türkler hedef aldıkları maksatlarına ulaşma yolunda az zaman içinde, diğer milletlerin sarf edecekleri kuvvet ve enerjinin on mislini sarf etmişlerdir. Fakat hedefe vardıldıktan sonra, kazanılan başarıyı korumak için lâzım olan gayretin yarısını bile sarf edememişlerdir.

Avrupalıların tabirini kullanırsak, biz Türkler zafer alanında istirahat etmeyi seven bir ırkız. Türklerin heyecanları yarısızdır, faaliyetleri zig-zaglıdır. Bundan dolayıdır ki Türk tarihindeki büyük muzafferiyetler beklenen sonuçları

vermemiştir. Üzülerek söylüyorum ki bir konferans çerçevesi bu kanaatimi hadiselerle örneklendirmeye müsait değildir. Eminim ki Osmanlı sülâlesi devri tarihinde bile hepiniz buna pek çok örnek bulursunuz. Türklerin bu direnmeye veya sürekli çalışmaya kabiliyetli olmayışlarının ortaya çıkış şeklini kısa ve sade bir ifade ile söylersek şöyle diyebiliriz:

Türk tarihinde bir neslin fedakârlıkları sayesinde kazanılan zafer kazanımlarını onlardan sonra gelen nesiller israf etmiştir. Türklerde, bir kuşak dünyayı fethetmiştir, diğer kuşak bunu dağıtmıştır, helâk etmiştir. Bir kuşak kahramanlar yetiştirmiştir, diğer kuşak zafer kazanımlarını hesabına dalkavuk “parazit” olarak yaşamak istemiştir.

Fedakârlıkların, zaferlerin kazanımlarına vâris olan değersiz kuşak, bu semereleri şahsi hoşgörülerini, kabile çatışmaları, rekabet entrikaları, zevk ve eğlence düşkünlüğü ve ahlâk bozukluğu içinde mahvetmiştir.

Türklerin bu yaratılıştan gelen noksanlarından haberdar olan komşu düşman ve hasım milletler, durumdan azamî surette istifade etmiştir. Meselâ Çinliler için, harpte Türklere karşı kaybettikleri ülke veya siyasi mevkileri, sulh ve nifak devrinde geri almak adeta siyasi bir usûl mahiyetini almıştı.

İkincisi- Türk tarihinin göreceli olarak sonuçsuz olmasına diğer bir hâl de sebep olmuştur. Bu da riyaset, baş olma tutkusudur. Türk ırkının kahraman yetiştirme özelliğinden bahsettik. Bu olumlu bir sıfattır. Türk ırkı büyük milliyetperver kahramanlar, hakikî halk önderleri yetiştirdiği gibi birçok önder adayları da yetiştirmiştir. Türkler arasında, halk hareketi içinde zuhur eden bu hareketler, bayraktarı olan, halk hissiyatını tanıyan, bu liyakati gerçekleştiren önderlerden başka, hakikî önderlerin mevki ve şerefini kıskanarak onun mevkiine göz koyan, reislik hırsına düşkün adamlar ortaya çıkmıştır. Diğer bir ifade ile söylersek, Türklük içinde bir taraftan millete mazideki hakikî büyük hizmetleri sayesinde öne çıkan, hürmet kazanan önderler, kahramanlar yetişti ise, diğer taraftan sayı itibariyle daha çok istikbâlde göstereceği hizmet adına meydana atılan reis taslakları, büyüklük adayları yetişmiştir. Bir Fransız edibi “Her tahtın beş davacısı var” demiştir. Biz Türklerde her mevkiin yüz heveskârı vardır. Türk, aristokrasininin büyük psikolojik bağımlılıklarından biri mevki düşkünlüğüdür. Türk büyükleri kuvvetlerini mevkilere liyakat kazandırmaya sarf edecekleri yerde, bu mevkilerden başkalarını indirmeye sarf etmeyi akıl karı sayarlar. Bu son özellikle, kahraman adaylarına, hakikî önderlere büyük mâniler oluşturarak Türk tarihinin alışlagelen ve arzu edilen cereyanına mâni olmuşlardır.

Üçüncüsü - Türk ırkının tarihî faaliyetiyle bugünkü mevki arasında uyumsuzluğa sebep olan hallerden biri de, Türk ırkının siyasî ve harsî merkezinin daima değişmesidir. Harsımızın normal birikimine ve ard arda eklenmesine en büyük mâni bu olmuştur,

Dördüncüsü - Türk aristokrasisinin millî şuurdan, milli sahip çıkma hissinden mahrumiyetidir. Türk tarihinde halk millîcidir, halk içinde zuhur eden birinci kahramanlar millîcidir. Fakat sülâleler, yani haneden ve saray etrafında yaşayan aristokrasi milliyetsizdir, millî gurur, millî histen mahrumdur, Halk milliyetçi, milliyetperver olduğu gibi halktan çıkan önderler de daima milliyetçidir. Herhangi bir asırda sülâle teşekkül etti mi hanedanda da millî gurur, millî his zayıflardı. Ekseriya üçüncü kuşaktan itibaren, hanedan ve aristokrasi, Türk halkını aşağılamaya, Türk halkını başka milletlerden aşağı görmeye, kendini başka bir medenî ırkın medeniyetine mensup addetmeye başladı. Türk tarihinde ne kadar çok Hanın, Sultanın kendilerini Çinli, İranlı, Bizanslı sandığını Allah bilir. Türklerin düzenli, alışlagelen bir surette gelişimine mâni olan faktörler arasında Türk hanedan mensuplarının Türk halkına, Türk harsını hor görme nazarıyla bakmış olmaları da sayılmalıdır. Halkın iktisadî refahını temin, harsını yayma fikirleri garp kavimleri içinde oluşan sülâlelerde çok görülmüştür. Ancak, Türklerde bu gibi sülâlelere nâdir tesadüf ediliyor.

Bizim şimâlî Uygur sülâleleri devrindeki hanlarımızın Çin medeniyeti önünde sahiplenmeleri, tıpkı Osmanlı sultanlarının İran harsına tutkunlukları ve büyülenmişlikleri gibidir. Uygur hanlarından Çince şiir yazan birkaç kişi vardır. Türkiye sultanlarının çoğunun şair olduğu, edebiyat koruyucusu-hizmetkârı olduğu malûmdur. Fakat hangi edebiyatın hadimidirler? İran! Farsî edebiyatı hadimleridir. Bu ecnebi harsa itibar, millî harsı küçümseme Uygur ve Osmanlı hanedanına mahsus olsa idi ben bundan bir kaide çıkarmaya kalkışmazdım. Maatteessüf bu hâl bütün Türklük tarihinde böyledir. İran edebiyatını Türk sultanları vücuda getirmiştir! Şahnâme gibi bir eserin vücuda gelmesi Mahmud bin Sebük Tekin Gaznevî sayesinde. Ömer Hayyâm'ın, Melik Şah'ın yardımları sayesinde yaşamıştır. Enverî'yi Sencer himaye ederek büyütüştür. Büyük Şeyh Sadî'yi Safavîler himaye etmiştir.

Beşincisi - Hanedandan başka, Türk münevverlerinde bile millî hissini zayıflığı harsımızın gelişmesine büyük mâni teşkil etmiştir.

Altıncısı - Türk büyüklerinde ve münevverlerinde tarih bilincinin olmayışıdır. Dünyada mazisine en az ehemmiyet veren ırk Türk ırkı olmuştur. Türk büyüklerinde, Türk münevverlerinde, tarih sayfalarından istikbâl teşkili için, ırkın bekasını temin için yol gösterici bir işaret arama fikri gayet zayıftır. Milletler için tarihlerinden habersiz olma gibi onursuz başka bir hâl yoktur. Dün ne yaptığını bugün tamamen unutan, her gün tesadüflerin sürüklemesiyle aklına geleni yapan, ani heveslerin motivasyonu ile yaşayan bir şahıs hayatını sağlam temellere oturabilir mi? Bu gibi bir adamın ömründe bir düzen, tek bir hedefe hizmet tasavvur olunur mu? Bu gibi bir adamın hayatı bir sonuç sağlar mı? Çok tabîî ki hayır! Bu hâl milletler için de böyledir. Milletlerin, ırkların hayatı da ferdin hayatı gibidir. Verimli olmak için şuur, düzen ve titiz takip ister.

Mazi, hâli; hâl, istikbâlî doğurur eder. Mazi ile istikbâl arasında gayet büyük,

fakat gizli bir münasebet mevcuttur. Auguste Comte'un: "Bugünkü beşeriyeti ölmüş insanlar idare ediyor" demesi bu hakikate, bu münasebete işarettir. Mazi ile istikbâl arasındaki münasebeti anlayarak, maziyi öğrenerek, durumu daha iyileştirerek istikbâli temin ancak kendi "tercüme-i hâlini" bilen milletlere nasip olmuştur.

Dün ne yaptığını bugün bilmeyen, bugün kendisini Çinli, İranlı, yarın Bizans imparatoru zanneden şahıslar tarafından idare edilen bir milletin tarihinde katiyetle bir doğal ard arda gidiş, mutad (alışılâgelen) bir gelişme olma ihtimali yoktur.

Büyük Türk devletlerine birçok Türk olmayan unsurların dâhil olması Türk harsının gelişmesine mâni olmuştur. Bu unsurların pek çoğu mağrur milletlerdi, ikide bir tarihî büyüklük görmüş ırklardı: Çinli, İranlı, Arap, Rum! Bu milletlere mensup münevver adamlar, harsî seviyeleri sayesinde saray etrafında ve memlekette büyük mevkiler almışlardır. Ve bu sayede Türklüğün büyük siyasî kuvvetini kendi milletleri menfaatlerine çevirmeye bütün gayretlerini sarf etmişlerdir. Bizim han ve sultanların millî haysiyeti koruma hissini yokluğu, şursuzluğu sayesinde de muvaffak olmuşlardır.

Yedincisi - Türk ırkının tarihî faaliyeti, gayretleri ile bugün cihandaki siyasî ve harsî mevkii arasındaki uyumsuzluğu yaratan hallerden biri de Türk devletlerinin büyüklüğüdür. Türklerin mesafe itibariyle coğrafi genişlikleridir. Türk devletlerinin coğrafi olarak gayet yaygın olması, ırkın derin bir hars ve medeniyet tesisine mâni olmuştur.

Bir medeniyetin kuvveti ve derinliği, medenileşmiş unsurların işgal ettiği coğrafyanın büyüklüğüyle ters orantılıdır. Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü, Türkiye Türklerinin tamamen müstakil olmaları devrine tesadüf ediyor. Ben bunda bir tesadüf değil, ümit veren bir müjde görüyorum.

Bundan sonra Türk ırkı tarihî, coğrafi genişleme yolundan değil; harsî, bilinçli olarak medenileşme, yolundan gidecektir. Bugünden itibaren Türkler kuvvetlerini ülkeleri fethetme yerine medenî ve harsî zaferlere sarf edecektir. Başkasının yerini idareye değil, kendi vatanını muhafaza ve imara sarf edecektir.

Bundan sonra bütün Türklük kuvveti medeniyetçe yükselmek, büyük ve güçlü bir Türk harsı vücuda getirmeye sarf olunacaktır. Türklük bugün garp medeniyeti tesiri altında bulunuyor. Bu medeniyeti tamamen kabul etmek ve bütün hayatını bu medeniyeti doğuran şartlara uygun hâle getirmek, Türk ırkı için tarihi bir mecburiyettir, beka şartıdır. Bugünkü idealimiz garp medeniyetini kabul etmek ve büyük bir Türk harsı yaratmaktır. Askerlik ve idare işlerinde eskiden Asya'da, Asya-ı Vasatî'de birincilik kazanan Türk ırkı eminim ki garp medeniyeti içinde de büyük bir mevki elde edebilecektir. Türklerin ilim, fen, fikir sahasında bu kadar az kullanılmış bitmez tükenmez kuvvetlerin şuur hazinesinde mevcut olduğuna

kaniyim.

Bu konferansın açılışında, “Türklerin istikbâli var mıdır” diye sorulan suale şimdi ben: “Eğer Türkler dilerlerse, şüphesiz büyük bir istikbâl vardır.” diye cevap vereceğim.

Çünkü istikbâl benim indimde bilinmez bir gelecek değildir. Şuurla yapılan aynı hedefe yönelik devamlı çabaların hesaplanmış bir sonucudur.

Eskiden hurafelere inanan, büyülere inanan insanlar, bir sonraki yıl sefere çıkıp çıkmama kararını vermek istedikleri zaman büyücülere müracaat ediyordu.

Bugünkü maddî (positif) düşünen münevver ve medeniyete açılmış insanlar, sefere çıkmak isterse para hazırlıyor, evvelden vapurda yer temini çarelerini görüyor. Bir milletin istikbâli bir tesadüf-i talih (chance) neticesi değildir. Şuurla aşama aşama yapılan bir eser, bir binadır. Ciddi olarak bu anlayışta olan her yetenekli millet bunu yapar.

Diğer bir soru:

Büyük bir istikbâl vücuda getirmek için Türklerin mevcut yeteneği ve mevcut ortamı müsait midir? Ben “Evet” diye cevap vereceğim. Çünkü Türklerde ırkın yükselmesine mâni olan nedenler iyileştirilebilir. Türk’ü büyüten ve büyütecek müspet sıfatları ve faziletleri ebedîdir, yok olmaz. Bugün her yerde Türklerde bir yenileşme ve uyanış emareleri görüyoruz. Türklerde bugün biriken geleneksel bir kuvvetin mevcut olduğu belli, Türk’ün istikbâli, işte bu ortaya çıkan yön arayan Türklük kuvvetinin kullanılma şekline bağlıdır. Eğer bu kuvvet coğrafi yayılmaya sarf olunursa, bunun ne gibi neticeler doğuracağı malûmdur.

Eğer bilâkis Türkler kuvvetlerini, yeteneklerini diğer milletler gibi harsî gelişmeye, medeniyet inşa etmeye, ilerlememize mâni olan sebeplere karşı şuurlu bir mücadele açmaya sarf ederlerse, Türkün istikbâlinin parlak ve büyük olacağına kaniyim. Türk ırkı henüz cihan sahnesinde her cihetten kendisini gösteremedi Bugüne kadar Türklerin idare, askerlik ve sair hususlarda gösterdiği kuvvet ve faziletler Türklerin zengin zihniyet ve engin fitratlarının ancak bir kısmını teşkil ediyor, Türklerin dimağı zekâ ve yetenek cihetinden hiçbir milletten aşağı olmadığı pek çok tecrübe ile ispatlanmıştır. Oryantalistlerin, Türklerin ancak askerliğe kabiliyetleri olduğu hakkındaki görüşleri yüzeyseldir, bilimsel olarak bir esası yoktur.

Büyük bir hars gerçekleştiren milletlerin hepsi süratle bir büyüklük devri geçirmiştir. Tarihte bütün ümmetlerin tecrübeleri ispat etmiştir ki kabiliyetli asker olmak için kabiliyetli insan olmalıdır. Büyük asker olmak için de büyük ruh lâzımdır. İnsanlığın vazifeleri arasında idarecilik ve askeri birliklerin yönetimi stratejisi, belirsiz olanıdır. Zekâsız, basiretsiz, yeteneksiz bir ırk asırlarca bütün

Asya milletlerine hâkim olamazdı.

Büyük inancım bu: Türk ırkı henüz kendisini tamamen gösteremedi, Türk son sözünü söylemedi. Türk'ün son sözü "medeniyet" kelimesi olacaktır. Yani sulh içinde mütemadiyen çalışarak, ırkın refah ve rahatını temin ederek harsını yaymış olacaktır.

Bu sayede evvelâ Türkiye Türkleri kurtulacaktır. Türkiye Türklerinin kurtuluşu sayesinde Türklük harsı kurtulacaktır. Harsın kurtuluşu Türklük ruhunun kurtuluşu demektir.

Ruhunu kurtarabilirse Türk ırkı ölmeyecektir. Yaşayacaktır, yaşmalıdır.

Can Bey (Sadri Maksudi)

(Bu makalenin dili günümüz Türkçesine uyarlanmıştır)

BÜYÜK MİLLÎ EMELLER

1

İnsan için her zaman beklediği bir şey, arzu ettiği bir hâl olmalıdır. Hiç bir insan yoktur ki onun arzu ettiği bir hâli, istediği bir şeyi olmasın. Avrupa lisanlarında buna aspiration^(*) diyorlar. Eğer istenilen şey bir nevi mühim ve âlf heyete mâlik ise ona da ideal (idéal) diyorlar. Zannederim bizim Türk lisanında bunun tam karşılığı olan bir kelime yoktur. Mamafih "emel" kelimesi ile tercüme edersek bu mânaya yaklaşmış oluruz. Demek bizim terminolojide emel, bir insanın var olmasını arzu ettiği bir şey yahut meydân-ı fiile çıkmasını, gerçekleşmesini beklediği bir hâl oluyor.

Emel kelimesi ümit sözü ile karıştırılmamalıdır. Ümit ile emel bir değildir. Emel, arzu edilen bir şey yahut hâl; ümit ise bu emele kavuşacağına inanmaktan kaynaklanan sevinçtir. Bir tüccar için büyük şehirlerde mağaza sahibi olmak bir emeldir. Bir mektep şâkirdi (talebesi) için büyük mektebi ikmal ederek doktor, mühendis yahut avukat olmak dahi emeldir. Bir gazete muharririne bir gazete sahibi olmak yine bir emeldir. Kendisinde edebiyat veya şiir yeteneği hisseden bir genç için edîb veya şâir olmak da bir emeldir.

Herkesin emeli kendisinin iktidar ve hâliyle uyumlu oluyor, diğer bir deyişle kendisinde hissettiği kuvvet ve doğuştan kabiliyeti ile orantılı oluyor. Kendi iktidarı fevkinde emeller besleyen insanlar da var ise de bunlar nadirdir. Ekseri insanlarda iktidar ile emeller arasındaki münasebet sabit kalıyor. Meselâ bir çoban oğlunun avukat olması arzusunu duymuyor. Bir tüccarın kafasında, vapurlarda kaptan olmak fikri oluşmamıştır. Ekseriya insan hangi tabakaya, hangi sınıfa mensup ise, emelleri de bu tabakanın âmâl-i âdiyesi dâiresinde neşv ü nemâ buluyor (bu sosyal sınıfın çevresinde sıradan bir arzu olarak ortaya çıkıyor). Kendi sınıfının emelleri çevresinde dahi insan kendi kuvvet ve iktidarı derecesinde bir emel intihab ediyor (seçiyor). Bu da düşünmekle değil, yaratılıştan kaynaklanan bir surette oluyor. Her nasıl olursa olsun daima insanların bir emeli bulunuyor. "Emel"siz insan, insan değildir. İnsanı hayata bağlayan, hayattan lezzet aldırان, faaliyete sevk eden hep bu emeldir. Dünyada yaşamak emel sahibi olmak demektir. "Emel"siz olmak ise dünyadan, hayattan vazgeçmek demektir.²

2 Bu kelimenin iki manası vardır: Biri arzu olunan şey, diğeri bu şeye olan temayül. Burada

Emel bir olmayıp, birden çok sayıda var olması mümkündür Tabii bir insanın müteaddit emelleri arasında bir ilişki olmalıdır. Bir şahsın emeli veya emelleri ne kadar sâha-i fiile çıkmaktan uzak ise bu şahıs hayata o kadar bağlı bulunuyor, o kadar hayatı seviyor, hayattan lezzet buluyor, emele doğru dahi o kadar faaliyet gösteriyor. Dünyada en çok iş gören insanlar, en büyük emel sahibi olanlardır; çünkü emel olmadan faal olmak mümkün değildir. Faal olmak, emel olarak tasavvur olunan şeyleri hakikat yapmaya, meydân-ı fiile çıkarmaya çalışmak demektir Bir insanın emelleri ne kadar çok büyük, etrafı kendisi için ne derece yardımcı ise, bu insan o derece faal ve onun faaliyeti de o derece verimli oluyor. Emel büyük bir ilerleme ve yükselme sebebidir; çünkü emel faaliyete, faaliyet de terakkiye sevk eder. Bu pek tabiidir.

Emelin herkeste bir olmadığını söyledim. Yüksek emeller olduğu gibi basit sınırlı emeller de bulunuyor. Bir insanın emellerinin değer derecesi ve yüceliği o insanın terbiyesinden, fikri seviyesinden ve doğuştan gelen yeteneğinden kaynaklanır. Ekser ahvâlde bir çobanın emeli bir çoban olmak, birçok koyunları gütmektir. Çoban için bile hayatta bir ideal lâzımdır. Lâkin dünyada insanlar arasından ara sıra öyle nadir şahıslar ortaya çıkar ki, emelleri yaşadıkları sosyal çevrenin emellerine hiç benzemez. Bu gibi insanlar, ilhamları ile fevkalâde farklı emeller beslerler ve bu büyük emellerini gerçekleştirme arzusuyla kendi toplumlarını hayrete düşüren bir faaliyetle meydana atılırlar. Bu gibi insanların dimağlarında böyle büyük emellerin doğuşu ilahî sır gibi bir şeydir. Bu emellerin doğuşu bir sır olduğu gibi, bir kere bu emeller ortaya çıktıktan sonra, onların yolunda sarf olunan gayret ve faaliyet dahi harikulade oluyor.

Bir büyük emel sahibinin emeline doğru çabalamaları durdurulamaz bir hâldir. Bu gibi insanların emelleri, kendilerine ait olmayıp belki yaşadıkları daire (kabile, kavim ve milletin) hâl ve istikbâline ait oluyor. Böyle insanlarda bu büyük emel doğdu mu, onlar kendilerinin küçük emellerini unuturlar; büyük emel, kendileri için şahsî emel hâline gelir. Bu gibi kimseler için, keşfettikleri büyük emele hizmet etmek, başka herhangi bir insan için şahsî emele hizmet etmek gibi doğaldır. Bu büyük emel sahiplerinin istekleri, birlikte yaşadıkları bütün insanların durumunu, özellikle geleceklerini, etkileyeceğinden her ne kadar bu emellerin gerçekleşmesi çevresindeki insanlar (kabile, memleket veya millet) için arzu edilen ise de, ilk aşamada bazı düşmanlarla ve muhaliflerle karşılaşılacaktır. Bu durum dahi genel bir hâl olup sebebi şudur; insanların pek çoğu hiç şüphesiz toplumsal hayatta sükûnet ve atalet taraftarıdır. Toplum olarak ilerleme, ancak böyle büyük bir emel bulan, ya da keşif edilen büyük emelleri anlayabilen, insanlar sayesinde mümkün oluyor.

Büyük adamın büyük emeli, yukarıda söylediğim gibi, bir kabile, bir

---

birinci mana kastediliyor.

memleket yahut bir milletin, toplumsal hayatına, istikbâline ait oluyor. Çünkü bir insanın kendisine ait olması ne kadar güç, fiile çıkarmak ne kadar çetin olursa olsun büyük emeli oluşturamaz. Bir emel büyük olmak için insanın kendisine ait olmayıp mensup olduğu daireye (kabile, kavim ve millete) ait olmalıdır. Bu daire bir köy, bir şehir, bir kabile, bir memleket yahut bir millet olabilir. Lâkin bundan sonra yazacaklarımızda bir milletin hayatına dair olan büyük emellerden bahsedeceğim. Binaenaleyh şimdiye kadar kullandığım insanın mensup olduğu daire (çevre) yerine milleti kelimesini kullanacağım.

Bütün millete ait büyük emeller keşfeden ve bu emelleri gerçekleştirmek için bütün hayatını feda eden büyük insanlar her asırda ve her yerde görülmüştür. Rusya tarihinde Lomonosov, Büyük Petro, İkinci Katerina hep bu tür büyük adamlardandır. Çünkü bunların her biri kendi toplumlarında sınırlı emellerden daha yukarı yükselmeyi hedeflediler ve bu emelleri gerçekleştirme çabaları sayesinde milletlerinin ilerlemelerine neden oldular. Fransa tarihinde IV. Henri, Rousseau, Napoleon hep böyle büyük emeller bulan ve oluşturan ender bulunan kimselerdir. Osmanlı sultanlarından Sultan Osman, Fatih Sultan Mehmed, Kemal Bey, Mithat Paşa büyük emel sahibi, büyük insanlardan sayılmaya bihakkın lâyık ender şahıslardandır. İran tarihinde Nâdir Şah, Aka Mehmed Şah, Firdevsî de bu gibi şahıslardır. Bu misallerden büyük emel sâhibi insanların pek az olduğu kanaatine kapılmamalıdır. Misal için biz en büyük, her millettten en parlak misaller aldık. Lâkin hakikatte bu gibi insanlar her millette mahdut olmayıp pek çoktur. Hepsi Napoleon, Büyük Petro, Fatih Sultan Mehmed, hepsi Rousseau, Lomonosov olmasa da ikinci, üçüncü, dördüncü derecede "büyük emel" sahibi insanlar her vakit her millette pek çoktur. Milletlerin terakkisi ancak bu gibi büyük emel sahiplerinin varlığı sayesinde mümkündür. Eğer bir millette bütün milletin fertleri sınırlı ve basit emeller çerçevesinde yaşayacak olursa, hiç kimse çevresinin basit ve kaba şahsî emellerinin üzerine yükselemezse, o millet gerilemeye ve bozulmaya, sonra büsbütün gerilemeye ve çöküşe mahkûm demektir.

BÜYÜK MİLLÎ EMELLER

2

Bu büyük insanlar, bu büyük emelleri nereden alıyor? Şüphe yok ki yaşadığı çevreden, etrafındaki insanlardan ve mensup olduğu millet fertlerinden alıyor.

Yukarıda büyük emellerin büyük insanlarda doğuşu ilâhî bir sırdır demiştim. Şimdi ise bu büyük insanlar bu emelleri yaşadıkları ortamdaki fertlerden alıyor, diyorum: iki fikir arasında çelişki görülmesin. Bu büyük fikirleri şüphe yok ki, insan yaşadığı muhitten ediniyor. Bunun "sırrı" olması, milletin fertlerinde belirsiz ve dağınık bir surette mevcut olan emeli

toparlayarak belirli bir şekle koyabilme yeteneğidir.

Büyük adam tarafından keşif ve tesis edilen “büyük milli emel” hiç bir zaman “yok” dan “var” olmuyor. Bu büyük emel, büyük adam tarafından belirli bir şekle konuluncaya kadar, millet içinde şekilsiz bir halde mevcut bulunuyor, bu emeli milletin bütün fertleri hisseder: Lakin pek nadir zamanlarda, dumanlı bir şekilde hiss ediyor. Belirsiz bir şekilde duyduğu bu emelin ne olduğunu kendisi de tayin ve tarif edemiyor. Oysa dahi olan (génie), öz milletin fertleri arasında dağılmış, herkes tarafından hissedildiği halde kimsenin ifade edemediği ve bir şekle koyamadığı bu büyük milli emeli herkesten daha çok hissettiği gibi aynı zamanda daha açık ve daha belirgin bir surette ifade edebiliyor ve ona anlaşılır bir şekil veriyor.

Bir kere ifade olunarak kendisine şekil verildikten sonra bu gibi büyük emeller, eğer hakikaten milletin ortak emeli ise, fevkalade süratle yayılıyor. Bütün millet fertleri bu emeli anlayarak, işiterek galeyana, heyecana geliyor. Çünkü herkes büyük adamın anlatmaya çalıştığı büyük emelde, kendi kalbindeki emelin aynını görüyor, kendi yorumlamadan taşıdığı bu mukaddes hisse bir şekil, bir yorum bulunduğunu görerek, anlaşılması zor bir bilmeceyi çözümlenmiş bir adam gibi, sevinç duyuyor. Bir milletin en hakiki emellerini keşfedip de bunu herkesin anlayabileceği sade ve açık bir tarzda yorumlayabilen bu büyük adam bütün milletin görüşlerini bir noktaya toplayabiliyor, icap ederse bu emel uğruna bütün milletini tek bir vücut halinde harekete getirebiliyor.

Bu fikrimizi örneklerle açıklayalım:

Niçin 18. asrın sonunda Jean Jacques Rousseau'nun eserleri yalnız Fransa'da değil bütün Avrupa'da bile misli görülmemiş büyük bir etki yaptı, bütün Fransa'nın kamuoyunu harekete geçirdi? Çünkü Fransa'da ve bütün Avrupa'da o zamanın çürümüş toplum şartlarına ve usul idaresine karşın herkesin kalbinde ifade edemediği bir nefret, bir şikâyet mevcut idi. Bu nefretleri, bu şikâyetleri, Rousseau herkesten daha çok hissettiği gibi, benzeri görülmeyen bir maharet ve samimiyetle yorumlayıp açıklamayı bildi. Herkes kendi fikirlerini Rousseau'nun fikirlerinde daha anlaşılır ve daha iyi ifade edilmiş olarak gördü. Dolayısıyla, Rousseau'nun fikirleri bütün Fransız milletini heyecana getirdi. O derecede ki tarihte hiçbir vakit hiçbir insanlık âlemi bir emele doğru yönelmekte bu kadar azim ve şiddet, bu kadar büyük bir istek göstermemiştir. Fransa büyük devrimi herkesten ziyade Rousseau'nun eseridir. Rousseau Fransız milletin birikmiş ortak hissiyatlarını yansıtmıştır.

Şimdi de, Fransızlara kıyasla daha küçük bir milletin hayatından örnek gösterelim:

Bundan yüz sene evvel, Avrupa'da Bulgar adında bir devlet yoktu. Yani böyle bir milletin varlığından kimsenin haberi yoktu. Voltaire'in meşhur “Masum Candide” eserini okuyunuz; Bulgarlardan bahsederken “Yok olmuş bir millettir” diyor. Hâlbuki Voltaire en bilgili, en yetkili adamlardan birisidir.

Voltaire zamanında Bulgarlar hakkında herkes bu görüşte idi. Gerçekten de o esnada bu millet yok olmaya doğru süratle yuvarlanmakta idi: lakin nasıl oldu da Bulgar milleti “yok” dan “var” oldu, var oldu da bütün Avrupa’ya kendisini tanıttı, medeni Avrupa milletleri arasına hukuk sahibi olarak girdi? Bunu cevabı çok kısa: Yok olmamak arzusu, bütün genç ve sağlam Bulgar milletinin fertlerinde mevcut idi. Her Bulgar dumanlı ve belirsiz bir surette, şayet halleri bu suretle devam ederse “Bulgar” lığın kaybolacağını hissediyor ve bundan dolayı ıstırap ve keder duyuyordu. Lakin ne bu adım adım ilerleyen yok oluşun sebeplerini, ne de buna engel olmanın yollarını görebiliyordu.

Bulgar milleti bu halde iken aralarında birkaç dahi ortaya çıktı. Ufak, şahsi emeller bataklığında batmakta olan Bulgar milletini canlandırmak için ona bir büyük milli emel icat etmek lüzumunu gördü. Daha doğrusu Bulgar milleti fertlerinin ifade edemediği milli emelini keşfetti. Bu emeli hem gayet açık hem de etkili bir şekilde açıkladı. Bir kere bu hale geldikten sonra bu emel, bütün millete yayıldı. Herkes bu emel hakkında yazılan şeyleri okudu, anladı. Büyük emel bütün hassas Bulgarların ruhunu doldurdu, ebediyen uyumaya hazırlanmakta olan bir millet uyandı... canlandı... harekete geçti. Herkeste yeni ümitler doğdu, hayata... İstikbale karşı bakış açıları değişti. Herkes için şahıs olarak yaşama gibi sınırlı bir amacın yanında millet olarak yaşama imkânı yaklaşımı benimsendi.

Böyle büyük emellerin ilanından sonra bir milletin canlanması İsrail’in Borusu’ndan sonra ölümlerin dirilmesi kadar acayıptır. Büyük bir emel ile yaşayan bir milletin fertlerinde bu duygular yaşamsal faaliyetlerinde o kadar şiddet ve kuvvet kazanıyor ki, böyle bir millet harikalar yapabilir.

Derin hissedilen büyük bir emel, gerek fertlere gerek milletin bütün yapısı ile o kadar büyük bir kuvvet oluşturur ki, buna karşı gelecek hiçbir kuvvet tasavvur olunamaz. Emel sahibi kendisini feda eder fakat emelinden vaz geçmez. Zaten “şehit” emel yolunda kendini feda eden büyük bir emel kurbanı değil midir? Eğer bir milletin tümü şehit olacak derecede büyük emel peşinde heyecan duyarsa bu milletin emeline karşı ne mani olabilir? Bulgar milletinin böyle bir heyecan duyması neticesinde ne oldu? Bu millet “yok” tan “var” oldu. Eğer Bulgar milletinin tarihinde, yazar Paisii Hilendarski, Bulgar milletinin mazisini parlak gösteren şiirlendirilmiş bir Bulgar tarihi yazmasa idi, eğer İvan Vazov ve benzeri dâhiler, romanlarıyla, milletin kurtuluşunun, Türk paşalarının zulmünden, Türk “boyunduruğundan” kurtulmak olduğunu anlatmamış olsalardı, Bulgar milletine kendi milli emellerinin, “Türklerin baskıcı idaresinden kurtulma” gayesi olarak gayet usta bir dille ifade etmemiş olsalardı, kim bilir belki bugüne kadar Bulgar milleti eski halinde kalır ve yahut büsbütün kaybolur giderdi. Çünkü bir insan emeli olmadan yaşayamadığı gibi, milletlerin faaliyet göstermeleri ve ilerlemeleri için, hatta bekaları için, bir büyük “milli emelleri” (ideal national) olması gerekir. Aksi takdirde bir millet yaşayamaz, yaşasa da ilerleyemez. Emeli olmayan bir millet ruhsuz bir ceset gibidir.